

GARNIEC (323) *sb m*

garniec (273), **garnec** (5), garniec a, garnec (45); garnec *MycPrz*; garniec : garnec *BartBydg* (1 : 3), *Leop* (2 : 1). garniec : garnec : garnc- *March*¹ (2 : - : -), *BierEz* (7 : - : 5), *Murm* (3 : - : 1), *Mymer*¹ (2 : - : -), *BartBydg* (1 : 3 : 1), *FalZioł* (27 : - : 29), *GlabGad* (1 : - : 4), *March*² (9 : - : -), *MiechGlab* (- : - : 2), *KłosAlg* (- : - : 2), *RejPs* (1 : - : -), *RejRozpr* (1 : - : 1), *ZapWar* (- : - : 2), *LibMal* (4 : - : 3), *KromRozm I* (1 : - : 1), *GliczKsiąż* (2 : - : 1), *LubPs* (1 : - : 1), *GroicPorz* (1 : - : 1), *RejWiz* (- : - : 2), *Leop* (2 : 1 : 4), *RejFig* (- : - : 2), *RejZwierz* (3 : - : 3), *BibRadz* (- : - : 5), *BielKron* (9 : - : 9), *Mącz* (13 : - : 8), *SienLek* (19 : - : 27), *RejAp* (- : - : 5), *GórnDworz* (- : - : 4), *BielSat* (- : - : 2), *RejZwierz* (3 : - : 12), *BielSpr* (7 : - : 9), *BudBib* (- : - : 4), *MycPrz* (- : 1 : -), *Oczko* (2 : - : 2), *KochPs* (- : - : 1), *SkarŻyw* (3 : - : 3), *MWilcHist* (- : - : 1), *StrykKron* (1 : - : -), *WerGość* (1 : - : 1), *BielRozm* (- : - : 2), *Calep* (7 : - : 1), *GostGosp* (4 : - : 5), *KochFrag* (- : - : 1), *JanNKarKoch* (1 : - : -), *SarnStat* (2 : - : 2), *PowodPr* (- : - : 1), *SkarKaz* (1 : - : -), *CiekPotr* (1 : - : -), *SkarKazSej* (3 : - : -), *KlonFlis* (- : - : 3), *SzarzRyt* (- : - : 1). ◇ -ec (149), -eć (1); -ec : -eć *SienLek* (18 : 1).

a oraz e jasne.

-rnc- (165), -rc- (8); -rc- *MiechGlab*, *GliczKsiąż*, *GórnDworz* (4); -rnc- : -rc- *BielKron* (6 : 1), *SarnStat* (1 : 1).

sg *N* garniec (53). ◇ *G* garnca (36). ◇ *D* garncowi (2). ◇ *A* garniec (96). ◇ *N a*. *A* garniec (1). ◇ *I* garncem (10); -em (1), -(e)m (9). ◇ *L* garncu (52). ◇ *pl N* garnce (13). ◇ *G* garncow (15), garncy (3) *Calep*, *SarnStat* (2); -ów (2), -(o)w (13). ◇ *D* garncóm (1). ◇ *A* garnce (33). ◇ *I* garncy (3). ◇ *L* garncach (2); -ach (1) *Mącz*, -ách (1) *GórnDworz*. ◇ *du G* (cum nm) garncu (1) *Mącz* 52c. ◇ *A* (cum nm) garnca (2) *LibMal* 1545/95v, *BielKron* 463.

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Naczynie gliniane lub miedziane do gotowania lub przechowywania rzeczy płynnych albo sypkich*; *olla Murm*, *Mymer*¹, *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *cucuma Murm*, *Mymer*¹, *BartBydg*, *Calep*; *pultarius Mącz*, *Calep*, *Cn*; *aula Murm*, *Mącz*; *cacabus BartBydg*, *Cn*; *chytra*, *coculum Mącz*, *Calep*; *testa Calep*, *Cn*; *chytrapus*, *dolium*, *lebes*, *ptisanarium Mącz*; *incoctilia (pl) Calep*; *calix*, *chutra*, *hirnea*, *pultarium*, *seria Cn* (282) : *March*¹ A3; Ezop [...] W wielki gárniec wody náłáł *BierEz* C2; Wólk niekiedy zduná wídział/ Iże z błotá gárnce działáł *BierEz* Pv, C2 [2 r.], C2v [4 r.], Lv, Pv [2 r.]; *Murm* 142; *Mymer*¹ [29²]; Ty zióła warz w wielkieni garnczu *FalZioł* II 18d; *NAprzod* rog Ieleni śkrobany, á potym w wodzie warzony w nowym garnczu/ oná wodá wíta płókane częśto poranu zachowawa od bolefcí zębow człowieka *FalZioł* V 80, *3a, I 24c, 37d, 70a, 92c (52); *Ogien* moczą śwá, karmiá w garnczu zagrzewa *GlabGad* Ev, Ev, E7 [2 r.], G5v; *March*² A, Dv [3 r.], D3v; *March*³ V; *RejRozpr* G3v; *Item* dawali pywo ípywnytcze thegołch pana śwego zduncze za garncze okrom wyadomołczi panłkyey *LibMal* 1546/116, 1546/116; *GliczKsiąż* A3v [2 r.]; *LubPs* H2v; *Leop* Num 11/8, 4.Esdr 8/2, *Eccli* 21/17, 27/6, *Rom* 9/21; Gárniec. *PAtrz* gdy w ten gárniec názbyt/ częśto dolewáią/ *Y* potráwy fie pfiuá/ *y* nie rychłó wráią/ *Ale* kiedy fie on íám/ powoli wyłmáży/ *Tedy* ímáczno *y* zdrowo/ cokolwiek w nim wárzy. *RejZwierz* 139, 136, 137 [2 r.]; *BibRadz* *Eccle* 7/7, *Ier* 52/19; kazał kilka

gárncow nowych przynieść/ ná których łpifał pány iáko ktorego zwano/ potym kijem ony gárce potłukł miáľtho żywych panow mowiąc *BielKron* 326; Szczedłzy fie do Cerkwie zázgą włytki świece/ dwa gárnca poľtáwiwłzy/ ieden nowy drugi łtáry: łtłuką ieden o drugi mowiąc Modlithwy/ áby fie ták Krześcijáńłki Nowy zákon z Amanem iáko ten nowy gárniec od łtárego rozpierzchnął/ ále w łtáry gárniec náłypą źiemie iż by był mocnieyłzy *BielKron* 463, 50, 80v, [85²], 94v [3 r.], 95 [3 r.], 326, 427v; Affingere ollis auriculas, Przyprawić/ Przilepić włzy ku gárncom. *Mqcz* 127c; Olla, Gárniec á zwłáľzczá miedźiány. *Mqcz* 262d; ollares uvae, Iągody ktore w gárnkách bywáyą chowáne. *Mqcz* 262d, 52c, 67c, 262d, 329a, 331b; iż gárniec łatány/ wıęłłzgego łzánowánia potrzebuie/ niźli nowy á cáły. *SienLek* 32; Skothowy gnoy Máiovy włufz/ á w gárniec na ogień włóž *SienLek* 93v; niechayže chory łyędźie nád gárncom a nád pářą łye pářzy *SienLek* 119v, 12v, 13, 39v, 47, 47v (40); *RejAp* 32, 33v; Widzilz onę niewiáľtę/ co gárce przedáie *GórnDworz* T4v, T5, T5v; *BielSat* C3 [2 r.]; Acz kowalá od kleľzców á zduná od gárnzców thrudno odwieść/ bo Zwyczay drugi zakon/ ále y kowal kiedyby go burmiłtrzem wybrano [...] pewnieby y kleľzców łnádnie odbiežal. *RejZwierc* 268v, 53v [3 r.], 59, 163 [5 r.]; *BielSpr* 45 [2 r.], 47v; *BudBib Ps* 57/9[10]; *Oczko* 16v; *KochPs* 97; *SkarŻyw* 121 [2 r.], 226, 329, 354, 480; *BielRozm* 20 [2 r.]; *Calep* [728]b; ognia też z głównią nie nošić/ ále chędogo w gárncom *GostGosp* 22, 54, 118, 128; ktore tám Bog przeklina/ dla tego/ iż iáko z gárnca zálťárzála przywára/ tak niekárność przelewánia krwi/ oney fie pušćić niechce. *PowodPr* 67; *SkarKaz* 160b; *CiekPotr* 26; *SkarKazSej* 705b; *KlonFlis* F3v, G2v [2 r.]; Pomnię iże moy óciec z gliny gárnce robił. *SzarzRyt* D3.

garniec czego (7): A mátká Márchołtowá [...] náłáľá gárniec czyłłtego mleká *March*² Dv, Dv, D4; Náwarz prorockim łynom wielki gárniec káľze. *BielKron* [85²]; Albo weźmi rołpalonego węgla gárniec *SienLek* 168v; *RejAp* 28; *StryjKron* 160.

garniec do czego (2): Pultarius – Garniec do warzeniá káľzi albo brye. *Calep* 875a; gárnce do máłłá/ tworzydłá do łerow [...] w káľdym imieniu v Pana [...] ma to byđz iednáko *GostGosp* 56.

garniec z czym (1): á poľtáwiwłłzy gárniec zmlekyem na źiemię zyadł plácek *March*² Dv.

W charakterystycznych poľčzeniach: *garniec czysty, gorący* (2), *łatany, mały, nowy* (37), *proźny, stary, sľłucony, łłusty, wielki* (4), *wrzący; garniec łłucze się, zgruchotal się; gárncom przegorzenie, przepalenie; do gárnca włóżyć (włóžony)* (4), *złáć; garniec (gárnce) czynić* (3), *działáć, nawarzyć, plókać, (po)łłuc (sľłuc)* (5), *przedawáć* (4), *(wy)robić* (3); w *gárniec dolewáć, nagárnáć, (na)kłáć* (6), *naláć, nasypáć* (2), *włáć* (3), *włóżyć* (20); w *gárncom namoczyć, nawarzyć* (2), *spalić (napalić, upalić)* (13), *(u)warzyć (się) (warzony)* (16), *wrzeć*.

Przysłowia: Bo fie koćieł z gárncom łwárzy A łnadziechmy włłytko łłárzy *RejRozpr* D2.

A niewiełz pod pokrywką co fie w gárncom kurzy *RejWiz* 141; Bo Herb do złłych zwyczáiołw ná gárncom pokrywká/ W ktorym miáłto Száłwiey/ wre czáľem Pokrzywká. *RejFig* Cc3; Máłoc gdy gárniec widzilz/ iż v ognia łtoi/Lecz niewiełz pod pokrywką co fie tám w nim broi. *RejZwierc* A4.

Gárniec dobrze wypalony/ lepiej trwa niźli námoczony. *March*¹ A3 [*idem*] *March*³ V.

Fraza: »ciepłó jako w gárncom« (1): Ták pazuchę zowie iż wniewiełz ciepłó iáko w gárncom. *BudBib* I 336d *marg*.

Wyrażenia: »garniec gliniany« = *olla fictilis* Mącz; *lagena testacea* PolAnt; *testa Calep* [szyk 5 : 1] (6): *Leop Eccli* 13/3; Iákoż teraz ízláchetni íynowie Syońícy co byli poczytáni iáko złotho ízczyre/ íą iako gárnce gliniáne/ a iákoby ípráwá rąk zduńfkich. *BudBib Thren* 4/2; *olla fictilis*, Gliniány gárniec. Mącz 262d; *Calep* 1059b; *SkarKazSej* 705b [2 r.].

»garniec miedziany« = *cucuma Murm*, *Mymer*¹, *BartBydg*, *Calep*; *vas aeneum Murm*, *BartBydg*, Mącz; *coculum Mącz*, *Calep*; *lebes Mącz*; *incoctilia (pl) Calep* [szyk 6 : 6] (12): *Murm* 142; *Mymer*¹ 29; *BartBydg* 38; *MiechGlab* 45; *Leop 4.Reg* 25/14; Mącz 65a, 186c, 465c; *Názbieray* rózey [...] á náfuíz onych kłobuczkw w ćieniu/ á kiedy potrzebá náwarz ich w wodźie dźdźowey w gárncu miedziány *SienLek* 64; *Incoctilia* – Miedzani gárniec ołowem polany. *Calep* 523a, 210a, 275a.

»garniec polewany« [szyk 5 : 1] (5): głowy maią być ípalony w gárnczu nowym polewanym. *FalZioł* IV 37d, V 84, 98v; przyfypííz ktemu máki czyítey ięczmienney/ niebárzo wiele/ y wárzyc to w nowym polewanym gárncu *SienLek* 117v, 62; *Oczko* 11.

»garniec o trzech nogach« = *chytra Mącz*, *Calep*; *chytrapus*, *tripes*, *tripoda Mącz* (3): *Tripoda*, [...] *Trzinóg*. [...] *Et in certaminibus praemia quondam fuerunt tripodes*, Miedziane gárnce o trzech nogách. Mącz 465c, 52c; *Calep* 192a.

»uchaty garniec« (1): *Ansata olla Vcháty gárniec*. Mącz 10d.

»garniec zdunowy« (1): *Iż dam im mocz nád niewiernemi [...]/ á iáko gárnce zdunowe ták ie tłuc będá* *RejAp* 33v.

»żelazny garniec« (1): *Lebes*, *cacabus coquinalis*, *tegel myedzyany*, *vas aeneum*, *zalazny garniec* *BartBydg* 80.

Zestawienie: »garniec íłżecki« (1): *kthora pod zamkiem Krákowfkim/ niedáleko lodownice/ gárce íłżeckie przedawála* *GórnDworz* T4.

Szeregi: »garniec, (i, a(l)bo) kociel(ek) (a. kotlik)« [szyk 6 : 4] (10): *MiechGlab* 45; *RejWiz* 167; *Dym z nozdrzy iego wychodźi iáko z gárncá ábo kotlá wrzącego [a olla accensa]*. *BibRadz Job* 41/11; *tám krolowi przypráwił w izbie láźnię [...]* do ktorey rozmaítých źioł mocnych w kotliki/ drugie w gárnce nákladł *BielKron* 403; Mącz 186c; *BudBib* I 334b *marg*, 336d *marg*; *Coculum* – Miedzani gárniec, kocieltek. *Calep* 210a, 275a; *KochFrag* 28.

»garniec, (a, albo) konew« [szyk 2 : 1] (3): *gárnyec* albo *konew* tym opływa/ czym yą przeleyeíz, *KromRozm* I B; *Konwie* też á gárnce miedziáne/ y kielle y widły/ y czálfe/ y moźdźerzyki/ y wílyftko naczynie miedziáne [*Ollas quoque aereas, et trullas et tridentes et scyphos et mortariola et omnia vasa aerea*] ktorych vżywáli ná poíludze/ zábráli. *Leop 4.Reg* 25/14; Mącz 43a.

»garniec albo (i) (insze) naczynie« (3): *gdy gofcie iaci maią być tedy noci przed tim bywaią w onych karczmach abo gofcincach ítrachy á kołatanie Garczow albo nźzego naczynia wynośzenie*. *MiechGlab* *5; *GliczKsiqż* D6, Mącz 165a. [*Ponadto w innych połączeniach strukturalnych 3 r., przy innyrn szeregu 1 r.*].

»garniec albo zban« [szyk 2 : 1] (3) : *bo kładźiono wíziłtkich tych ýmiióná ktorzy íe práwowály ná kártkách w gárniec/ albo zban y w yníze naczynie/ á czyye íe ymię naprzod wyyác tráfiło tego ítronę naprzod íądzono*. Mącz 85a; *Urna imaginis mortui*, *Gárniec álbo zban* w kto rym popioł vmártych ípalonych chowano. Mącz 508d, 93d.

W przeni (4) :

garniec czego (3): *RejPs* 88v; Moab będzie gárnecem vmywánia mego [*olla lotionis*] á ná Edom porzucę boty moię *BibRadz Ps* 59/10; y namci ty gárnce mięfá łmákuią tego mizernego Egiptu omylnego łwiátá tego. *RejAp* 28.

Zwrot: »do granca [czyjego] nagłędac« (1): Abo mufiał nie ták z blifká frogi nieprzyiaciel twoy [...] do gárnca twego nagłędac. Dziś ledwe iż nie wie co kiedy y v ktorego wárzã/ nie tylko áby nie miał wiedziec inych łpraw á połtępkow náłzych. *RejZwierc* 188.

Przeni (1) :

Wyrażenie: »garniec pękaty« (1): A gdy ták łzpetnego [*Ezopa*] widział/ Stoiąc Zenáfá zopytał: Co to zá gárniec pekáty/ Krotki/ brzucháty/ gárbáty. A záprawdę by nie dychał/ Kłoczem bych ij rádniey mnimał *BierEz* A4.

a. *Naczynie używane do celów wojennych jako rodzaj pocisku wybuchowego* (13) : Gárnce/ ktore łturm odbijáią/ ták czynią. Náfyfá w gárniec prochu Rułznicznego/ potym nákládá w on gárniec między proch rurek żelázných krotkich iáko pálec [...]. Potym náfyfác w on gárniec pełno prochu rułzniczne⁶⁰ między ony rurki *BielSpr* 74; Gdy ten gárniec będziełz chciał ciłnác ná idące ku łturm/ zápal pierwey ony kónce knotow *BielSpr* 74v, 74 [2 r.], 74v [5 r.].

Wyrażenia: »garnce szturmowe« (1): Garnce łturmowe. *BielSpr* 74 marg.

2. *Miara pojemności cieczy i ciał sypkich, wywodząca się z glinianego naczynia gospodarskiego; wielkość, „garnca” zależna była od okresu, miejsca oraz rodzaju towaru; pojemność jego wynosiła prawdopodobnie około 4 litrów; zboża mierzono 2 razy większymi „garncami”*; urna *Murm*, *BartBydg*; *quartarius Murm*; *chus, congius, vas congiarium Cn* (40) : Urna. [...] Czwyertnyá wyrtel albo gárnyc ze. 4. quart. *Quartarius* idem *Murm* 195; *BartBydg* 128, 173b; Kwarth w barile/ á 24; garncze/ 4. kwarty w garniecz. *KłosAlg* G; *RejZwierc* 194; á to co ná wieczery albo ná obiedzie wypije/ dobrze więcey niż gárniec czáfem vczyni *Oczko* 20; *Calep* 659b; Máłfá dziełzká ma byđz kwart 22. albo y gárniec *GostGosp* 118; Kwartá pičia włzelákiego/ iáko teraznieyfza Krákowfka po włyłtkiey Koronie byđz ma: á cztery kwarty takie máią czynić gárniec. Gárcy zá tákich w Báréle dwádzieściá y cztery. *SarnStat* 280, 230.

garniec czego (26): ty rzeczy przetłukłfy grubo: namocz w czyłtem winie/ iżeby było garniecz wina *FalZioł* V 76v; *ZapWar* 1543 nr 2581, 1545 nr 2631; Idem wthurobynye 2 garncza mafla vkradł *LibMal* 4545/95v, 1553/172v, 173, 173v, 174; gárnca winá z dobrym łofofyem ná obiad nie połlełz/ ledwie s tobá fłowo przemowi. *GroicPorz* dd3, C3v; *RejFig* Cc4; Chus sive Choa, Faská albo naczynie ku czerpánium/ Wiádro/ Też Miárá okołó dwu gárnca winá mniey albo więcey. *Mqcz* 52c, 8a; *SienLek* 168v, 173v; *RejZwierc* 25v, 95, 157v; Włzák Krolowi do łtołu ná gárnec Więc winá/ Mułiano łie zápiłác *MycPrz* I B; *Oczko* 20; *MWilcHist* Ev; A potym z chlebem gárniec mleká ziadłzy/ iábłek z kopę/ á pułtrifułá gniłek zpázłzy/ [...] pułmiłkom kilkom czupryny wzmiáwłzy/ kápułcie kwásney potym dorobił/ máłó iuż o zábki włłkie dbał. *WerGołc* 242; A ma ták wydawác nabiał; od dziełięci owiec gárniec máłfá/ coby łtál zá kopę *GostGosp* 118, 118 [2 r.]; Beczká piwá ma byđz włzędzie táká/ która będzie miała w łobie gárnicy piwá/ wylłzėy omienionych łiedmdziełięt y dwa. *SarnStat* 280.

W charakterystycznych połączeniach: garniec gorzałki, masła (45), mleka, muszkatełły, piwa, smalcu, wina (8).

Zestawienie: »poł garnca« = metreta Murm, BartBydg (5): Murm 195; Metreta, dr. quaedam mensura liquidorum, poł garncza BartBydg 90b; SienLek 168; Bá wleyże ty iedno ieleniowi poł gárncá gorzałki w gárdło/ [...] vřrzyřz będzielic długo buiał. RejZwierc 157v; Trzebáby go poczęřtowác Spuł gárncá mu řmoły podác. MWilkHist Ev.

**** Bez wystarczającego kontekstu (1) : G także: chyba to powiedźiec trębá/ ze go PolAcy nieuziwaiaę na dwoie iako Łacinnicy: ale tilko w iedno: iako tu gárniec JanNKarKoch E4.*

Synonimy: 1. kociel, sagan, tygiel.

*Cf **GARNEK***

HG